

ТОКОВИ ИСТОРИЈЕ
1/2017.

YU ISSN – 0354-6497
UDK 949.71

ИНСТИТУТ
ЗА НОВИЈУ
ИСТОРИЈУ
СРБИЈЕ

1/2017.

ТОКОВИ ИСТОРИЈЕ

Трећи рајх и питање нафте у југоисточној Европи
Преговори Југославије и Италије о оптантима после 1945.
Сусрети краља Александра и краља Бориса 1933: документи
Италијански документи из 1942. о Милану Недићу
и Димитрију Љотићу

ТОКОВИ ИСТОРИЈЕ

Часопис Института за новију историју Србије
1/2017.

CURRENTS OF HISTORY

Journal of the Institute for Recent History of Serbia
1/2017

ИНИС

Београд, 2017.

ИНСТИТУТ ЗА НОВИЈУ ИСТОРИЈУ СРБИЈЕ
THE INSTITUTE FOR RECENT HISTORY OF SERBIA

За издавача
Др Миле Бјелајац

Главни и одговорни уредник
Editor-in-chief
Др Слободан Селинић

Редакција – Editorial board
Др Драган Богетић, Институт за савремену историју, Београд
Проф. др Дубравка Стојановић, Филозофски факултет, Београд
Доц. др Александар Животић, Филозофски факултет, Београд
Проф. др Стеван Павловић, Универзитет у Саутемптону
Проф. др Јан Пеликан, Карлов универзитет, Праг
Др Јелена Гускова, Институт за славистику РАН, Москва
Др Диана Мишкова, Центар за научна истраживања, Софија
Др Владимир Гајгер, Хрватски институт за повијест, Загреб
Др Александар Раковић, Институт за новију историју Србије, Београд
Др Весна Ђикановић, Институт за новију историју Србије, Београд

Секретар редакције – Editorial secretary
Др Срђан Милошевић

Лектура и коректура – Editing and proofreading
Биљана Рацковић

Превод и редактура текстова на енглеском
English translation, editing and proofreading
Сања Николић

Техничка обрада текста – Text editing
Мирјана Вујашевић

УДК 949.71
YU ISSN – 0354-6497

Токови историје налазе се на ERIH PLUS листи.
Часопис излази три пута годишње.

Издавање часописа *Токови историје* финансира
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Адреса Редакције
Трг Николе Пашића 11, 11000 Београд, тел.: 011/3398-613
<http://tokovi.istorije.rs/>; e-mail: tokoviistorije@gmail.com

**САДРЖАЈ
CONTENTS
1/2017.**

**ЧЛАНЦИ
Articles**

Милан РИСТОВИЋ

ИЗМЕЂУ „ЖРТВЕ У КРВИ“ И НАЈВАЖНИЈЕГ „САВЕЗНИЧКОГ ДОПРИНОСА“:
ТРЕЋИ РАЈХ И ПИТАЊЕ ЈУГОИСТОЧНОЕВРОПСКЕ
НАФТЕ У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ (С ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ
НА БРИТАНСКЕ И АМЕРИЧКЕ АНАЛИЗЕ)

Milan RISTOVIĆ

BETWEEN “THE SACRIFICE OF BLOOD” AND THE MOST IMPORTANT
“ALLIED CONTRIBUTIONS”: THIRD REICH AND THE ISSUE OF OIL
IN THE SOUTHEAST EUROPE IN WORLD WAR II (WITH SPECIAL
REFERENCE TO BRITISH AND AMERICAN ANALYSIS)11

Јелена КОВАЧЕВИЋ

ПЕТКО МИЛЕТИЋ (1897–1943) – ОД РЕВОЛУЦИОНАРА
ДО „ФРАКЦИОНАША“

Jelena KOVAČEVIĆ

PETKO MILETIĆ (1897–1943) – FROM A REVOLUTIONIST
TO A “FACTIONIST”47

Миљан МИЛКИЋ

ЈУГОСЛОВЕНСКО-ИТАЛИЈАНСКИ ПРЕГОВОРИ О РЕШАВАЊУ
ПИТАЊА ОПТАНАТА НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Miljan MILKIĆ

YUGOSLAV-ITALIAN NEGOTIATIONS ON RESOLVING THE ISSUE OF
MINORITIES’ OPTION AFTER THE SECOND WORLD WAR75

Петар ЖАРКОВИЋ

СИПОВСКА КОНЦЕПЦИЈА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ:
ДСИП У СРЕДИШТУ УНУТАРПАРТИЈСКИХ СПОРЕЊА

Petar ŽARKOVIĆ

SIP CONCEPTION OF THE YUGOSLAV FOREIGN POLICY: SIP IN THE
CENTRE OF INTERPARTY DISPUTES97

Момчило ИСИЋ

НАСТАНАК И СУДБИНА РЕЧНИКА САВРЕМЕНОГ СРПСКОХРВАТСКОГ
КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА СА ЈЕЗИЧКИМ САВЕТНИКОМ

ПРОФ. ДР МИЛОША МОСКОВЉЕВИЋА

Momčilo ISIĆ

GENESIS AND DESTINY OF THE DICTIONARY OF CONTEMPORARY

SERBO-CROATIAN LITERARY LANGUAGE WITH LANGUAGE MANUAL BY

PROFESSOR MILOŠ MOSKOVLJEVIĆ Ph. D.123

Владимир Љ. ЦВЕТКОВИЋ

ОДЈЕК БЕОГРАДСКЕ КОНФЕРЕНЦИЈЕ 1961. ГОДИНЕ У СУСЕДНИМ
ЗЕМЉАМА ИСТОЧНОГ БЛОКА

Vladimir LJ. CVETKOVIĆ

ECHO OF THE BELGRADE CONFERENCE (1961) IN THE EASTERN BLOC

COUNTRIES BORDERING YUGOSLAVIA155

ГРАЂА

Sources

Душан МАРКОВИЋ, Срђан МИЋИЋ

СУСРЕТИ КРАЉА АЛЕКСАНДРА И КРАЉА БОРИСА

ОД СЕПТЕМБРА ДО ДЕЦЕМБРА 1933. ГОДИНЕ

Dušan MARKOVIĆ, Srđan MIĆIĆ

THE MEETINGS OF KING ALEKSANDAR AND KING BORIS

FROM SEPTEMBER TO DECEMBER 1933175

Бојан СИМИЋ

РАЗГОВОРИ ГЕНЕРАЛА МИЛАНА НЕДИЋА И ДИМИТРИЈА ЉОТИЋА

СА ПРЕДСТАВНИЦИМА ИТАЛИЈАНСКОГ ПОСЛАНСТВА У БЕОГРАДУ

ТОКОМ ПРОЛЕЋА 1942.

Bojan SIMIĆ

THE TALKS OF GENERAL MILAN NEDIĆ AND DIMITRIJE LJOTIĆ

WITH THE REPRESENTATIVES OF ITALIAN LEGATION IN BELGRADE

DURING THE SPRING OF 1942199

ПРИКАЗИ

Reviews

Весна БИКАНОВИЋ

Ulf Brunnbauer. *Globalizing Southeastern Europe. Emigrants,*

America, and the State since the Late Nineteenth Century.

Lanham: Lexington Books, 2016 221

Божича СЛАВКОВИЋ

Др Миомир Гаталовић. *Косово и Метохија у државној политици Југославије 1958–1965*. Београд: Институт за савремену историју, Друштво историчара Србије, 2016. 228

Наталија ДИМИЋ

О „nestanku“ *nemačkih nacionalnih manjina. Jedno teško poglavlje u istoriji Jugoslavije 1941–1955. godine*. Berlin–Ulm: Fondacija Beg, proterivanje, pomirenje i Centralni podunavskošvapski muzej, 2016. 232

Богдан З. ЖИВКОВИЋ

Paul Preston. *The Last Stalinist: The Life of Santiago Carrillo*. London: HarperCollins, 2014. 237

Филип МИТРИЧЕВИЋ

Dubravka Stojanović. *Rađanje globalnog sveta 1880–2015: vanevropski svet u savremenom dobu*. Beograd: Udruženje za društvenu istoriju, 2015. 242

ИНФОРМАЦИЈЕ О НАУЧНИМ СКУПОВИМА

Information on Conferences

Милан СОВИЉ

VII. mezinárodní balkanistické sympozium / 7th International Symposium on Balkan Studies, Брно, 28–29. 11. 2016. 251

Петар ДРАГИШИЋ

Научни скуп *Środowisko studenckie w krajach bloku sowieckiego 1945–1989 / The Student Milieu in the Soviet Bloc Countries 1945–1989*, Вроцлав, 29. 11. – 1. 12. 2016. 254

Срђан МИЛОШЕВИЋ

Научна радионица пројекта *Transnational Resistance 1936–1948*, Centre for War Studies, University College, Даблин, 31. 3. – 1. 4. 2017. 256

УДК 327(497.1:450)"1947/1952"
314.151.5(497.1:450)"1947/1952"

Оригиналан научни рад
Примљен: 12. 2. 2017.
Прихваћен: 27. 3. 2017.

Миљан МИЛКИЋ
Институт за стратегијска истраживања, Београд
miljan.milkic@mod.gov.rs

Југословенско-италијански преговори о решавању питања оптаната након Другог светског рата*

Апстракт: У чланку се анализира процес преговора између југословенске и италијанске владе у вези са решавањем питања оптаната и указује на проблеме који су пратили спровођење постигнутих споразума. Чланак је писан на основу докумената из Дипломатског архива Министарства спољних послова у Београду, Архива Југославије, објављених законских докумената, као и литературе на словеначком језику.

Кључне речи: Југославија, Италија, Уговор о миру са Италијом, становништво, оптанати

Уговор о миру са Италијом, који је 10. фебруара 1947. у Паризу потписало 20 држава, ступио је на снагу 15. септембра исте године.¹ Југословенска влада остала је незадовољна решењем положаја Трста, док су и југословенска и италијанска влада имале примедби

* Чланак је настао као резултат рада на пројекту *Срби и Србија у југословенском и међународном контексту: унутрашњи развитак и положај у европској/светској заједници* (N° 47027) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1 *Balkanski ugovorni odnosi 1976–1996, Dvostrani i višestrani međunarodni ugovori i drugi diplomatski akti o državnim granicama, političkoj i vojnoj saradnji, verskim i etničkim manjinama*, III том (1946–1996), ur. Momir Stojković, (Beograd: Službeni list SRJ, 1999), 59–87.

на граничну линију на подручју Јулијске крајине.² Ова два главна питања представљала су оквир за примену одредби Уговора о миру по свим другим питањима. На основу члана 11 Југославија је добила територијално проширење на рачун Италије. Указом Президијума Народне скупштине ФНРЈ од 16. септембра 1947. проширена је важност Устава, закона и других правних прописа ФНРЈ на припојеном подручју.³ Питање оптаната, поред тога што је задржало у области основних људских права, било је директно повезано са питањем разграничења и статусом појединих области на које су обе владе полагале право.⁴ На осетљивост проблема у вези са пресељењем становништва указује и став југословенске владе од 31. јануара 1946. о томе да не би требало дозволити исељавање породица из места која су припадала Италији, већ да би требало сачекати доношење формалне одлуке.⁵ Исељавање италијанског становништва и промена етничке структуре Истре представља осетљиву тему која је нашла значајно место у италијанској историографији.⁶

У члану 19 Уговора о миру са Италијом објашњен је начин стицања држављанства оних лица која су на дан 10. јуна 1940. има-

- 2 О југословенско-италијанским односима у периоду Тршћанске кризе видети: Janko Jeri, *Tržaško vprašanje po Drugi svetovni vojni, (tri faze diplomatskega boja)*, (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1961); Jean-Baptiste Duroselle, *Le conflit de Trieste 1943-1954*, (Bruxelles: Editions de l'Institut de sociologie de l'Université libre de Bruxelles, 1966); Bogdan C. Novak, *Trieste 1941-1954, the Ethnic, Political and Ideological Struggle*, (Chicago-London: The University of Chicago Press, 1970); Uroš Kostić, *Oslobođenje Istre, Slovenačkog primorja i Trsta 1945. Ofanziva jugoslovenske IV armije*, (Beograd: Vojnoistorijski institut, 1978); Dragan Bogetić i Bojan Dimitrijević, *Traščanska kriza 1945-1954. Vojno-politički aspekti*, (Beograd: ISI, 2009); Miljan Milkić, *Trščanska kriza u vojno-političkim odnosima Jugoslavije sa velikim silama 1943-1947*, (Beograd: INIS, 2012).
- 3 *Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, 1947, II, ur. Vladimir Milovanović, (Beograd: Jugoslovenski pregled, 1986), 161.
- 4 Међу истраживањима издвајамо: Darko Darovec and Anton Gosar, „Borders in Istria“, *Borders in Southeastern Europe: Culture and Politics between the 18th and 21th Century*, ed. Dušan Nećak, (Ljubljana: University of Primorska, University of Ljubljana, 2004), 21-40.
- 5 Архив Југославије (АЈ), Фонд Председништво владе ФНРЈ (50), Међународни односи, ф. 66, 66-392. О исељавању становника из Пуле након Уговора о миру и промене државно-правног статуса града: Darko Dukovski, „Saveznička vojna uprava (Allied Military Government) u Puli 1945-1947“, 1945. крај или нови почетак?, уредник Зоран Јањетовић, (Београд: Институт за новију историју Србије, Музеј жртава геноцида, 2016), 438-442.
- 6 Guido Rumici, *Infoibati. I nomi, i luoghi, i testimoni, i documenti*, (Milano: Mursia, 2002); Raoul Pupo e Roberto Spazzali, *Foibe*, (Milano: Bruno Mondadori, 2003). Raoul Pupo, *Il lungo esodo. Istria: le persecuzioni, le foibe, l'esilio*, (Milano: BUR, 2006).

ла стално место боравка на територији коју Италија према Уговору о миру уступа другој држави.⁷ Било је предвиђено да ова лица, као и њихова деца која су се родила после тог датума, треба да постану грађани државе којој је територија уступљена и да уживају пуна грађанска и политичка права. Дотична држава је у року од три месеца по ступању на снагу Уговора требало да донесе одговарајуће законске одредбе којима би регулисала њихов статус. Посебно је назначено да свим лицима, без обзира на расу, пол, језик или веру, треба омогућити уживање људских права и основних слобода, подразумевајући слободу речи, штампе и публикација, слободу вероисповести, слободу политичког уверења и збора. С обзиром на то да је било предвиђено да стицање држављанства заинтересоване државе значи губитак италијанског држављанства, влада државе којој је територија уступљена преузела је обавезу да у року од три месеца по ступању на снагу Уговора о миру донесе одговарајуће законске одредбе у циљу да сва лица старија од 18 година (или лица која су у браку без обзира да ли су достигла ту старост) и чији је говорни језик италијански, добијају право да оптирају за италијанско држављанство у року од годину дана од ступања на снагу Уговора о миру. Одређено је да оптирање мужа не значи аутоматски и оптирање жене, а оптирање мајке укључивало је аутоматски сву нежењену и неудату децу испод 18 година. Држави којој је територија уступљена остављена је могућност да захтева од лица која буду користила право опције да се преселе у Италију у року од годину дана рачунајући од дана оптирања. У члану 20 Уговора о миру објашњен је начин оптирања за југословенско држављанство. У тачки 1 наведено је да у року од годину дана од ступања на снагу Уговора о миру италијански држављани старији од 18 година (или лица у браку без обзира да ли су навршила ту старост) чији је говорни језик један од југословенских језика (српски, хрватски или словеначки) а чије се стално место боравка налази на италијанској територији, могу да стекну југословенско држављанство уколико југословенске власти уваже молбу коју они поднесу дипломатском или конзуларном представнику Југославије у Италији. Након тога, југословенска влада је требало да италијанској влади дипломатским путем достави спискове лица која су на тај начин стекла југословенско држављанство. На дан ове званичне доставе спискова наведена лица су губила италијанско држављанство.

7 „Указ о ратификацији Уговора о миру са Италијом“, *Службени лист ФНРЈ*, 29. август 1947, 1001–1085.

Италијанска влада је могла да захтева од ових лица да се преселе у Југославију у року од годину дана рачунајући од дана званичне доставе. Одредбе о дејству опција на жене и децу формулисане су на исти начин као и за оптирање за италијанско држављанство. У Прилогу 14, тачка 10, Уговора о миру наведене су одредбе које се односе на пренос имовине лица која оптирају за италијанско држављанство, а уједно су се примењивале и на пренос имовине лица која оптирају за југословенско држављанство.

Своје међународне обавезе у вези са оптантима југословенска влада је почела да испуњава усвајањем „Закона о држављанству лица на подручју припојеном Федеративној Народној Републици Југославији по Уговору о миру са Италијом“. Након што је текст предлога закона усвојен у законодавним одборима оба дома Народне скупштине ФНРЈ, Одељење за правосудно и управно законодавство Комитета за законодавство и изградњу народне власти владе ФНРЈ доставило је текст 5. новембра 1947. Министарству иностраних послова.⁸ С обзиром на то да је било очекивано да предлог закона ускоро дође на усвајање у Народну скупштину, ово министарство је замолило 19. новембра стручњаке у Министарству унутрашњих послова да предлог закона хитно прегледају и учине све што је потребно како би он што пре добио коначну форму.⁹ Закон о држављанству лица на подручју припојеном ФНРЈ усвојен је у Народној скупштини 27. новембра 1947. године. Имајући у виду међународне обавезе које је Југославија преузела, помоћник министра спољних послова Владимир Велебит је 2. децембра упутио акт Председништву Президијума Народне скупштине ФНРЈ.¹⁰ Подсетио је да је Југославија у обавези да до 15. децембра 1947. омогући грађанима на припојеном подручју опцију за Италију и да је неопходно да Закон што пре буде објављен у *Службеном листу*, а најкасније до 6. децембра, како би се испунио услов да закон ступи на снагу осам дана од објављивања и како би његова примена почела пре истека рока. Према Велебиту, ово је било важно како југословенска влада не би била изложена приговору да није испоштовала обавезу из Уговора о миру, али и да би локалне власти које ће примати изјаве о опцији имале довољно времена да се припреме за почетак примене Закона. Из Секретаријата Председ-

8 Дипломатски архив Министарства спољних послова (ДАМСП), Фонд Политичка архива (ПА), 1947, ф. 54, бр. 423386.

9 Исто.

10 Исто.

ништва Президијума Народне скупштине ФНРЈ Министарству иностраних послова упућен је одговор 5. децембра 1947. у коме је наведено да ће Закон о држављанству лица на подручју припојеном ФНРЈ по Уговору о миру са Италијом бити објављен у првом наредном броју *Службеног листа ФНРЈ*.¹¹

Велебит је 12. децембра 1947. године телеграмом обавестио Посланство у Риму да је Закон о држављанству лица на подручју припојеном ФНРЈ по Уговору о миру са Италијом објављен у *Службеном листу* бр. 104 од 6. децембра и да ступа на снагу 14. децембра.¹² У телеграму је наведено објашњење да лица која немају ни пребивалиште ни боравиште у Југославији изјаве о опцији дају пред најближим дипломатско-конзуларним представништвом. Посланству је најављено да ће тих дана уз Закон бити објављен правилник у коме ће бити дефинисани органи власти који ће проверавати изјаве и на основу њих доносити решења. До објављивања правилника, Посланству је дата инструкција да прима захтеве за оптирање, с тим да касније према потреби тражи допуну од странака. Заменик начелника 1. одељења Министарства иностраних послова доставио је Посланству у Рим 24. децембра 1947. препис Закона о држављанству на подручју припојеном ФНРЈ, као и препис писма у којем су наведени ставови југословенске владе о одређеним питањима у вези са опцијама.¹³

Пре него што је усвојен Закон о држављанству на подручју припојеном ФНРЈ, припремљено је „Упутство за примену Закона о држављанству лица на подручју припојеном ФНРЈ“. С обзиром на то да је чланом 5 Пројекта закона било предвиђено да министар унутрашњих послова у сагласности са министром иностраних послова донесе детаљније прописе за његово спровођење, Министарству унутрашњих послова је 19. новембра 1947. достављен предлог упутства за примену закона о држављанству лица на подручју припојеном ФНРЈ, које је Министарство иностраних послова сматрало потребним како би примена закона могла почети одмах након ступања на снагу.¹⁴ У акту, који је потписао заменик начелника 1. одељења Министарства иностраних послова Лазар Латиновић, стоји да би предлоге требало објавити у форми упутства, јер они неће садржати никакво ново правно правило, већ само упутства за примену већ

11 ДАМСП, ПА, 1947, ф. 54, бр. 425201.

12 ДАМСП, ПА, 1947, ф. 54, бр. 425563.

13 ДАМСП, ПА, 1947, ф. 54, бр. 425762.

14 ДАМСП, ПА, 1947, ф. 54, бр. 423386

постојећих прописа. Сматрало се да је то најједноставнија форма у случају да се у току примене Закона појави потреба за допуном тих прописа. Наведено је да упутства о примени Закона треба дати локалним властима на поверљив начин и посебно имати у виду лица са припојених подручја која ће вероватно хтети да оптирају за Италију. С обзиром на то да се одуговлачило са издавањем упутства, Велебит је 26. новембра 1947. подсетио Министарство унутрашњих послова на неопходност што хитнијег деловања како не би дошло до проблема приликом примања оптантских захтева.¹⁵ Министарство иностраних послова сматрало је потребним издавање упутства за локалне власти како би поступак након примања изјава о опцијама могао одмах да функционише чим ступи на снагу Закон о држављанству на подручју припојеном ФНРЈ. Истог дана Велебит се обратио и Председништву владе ФНРЈ са молбом да ургира код Министарства унутрашњих послова у вези са усвајањем пројекта упутства.¹⁶

На основу члана 5 Закона о држављанству лица на подручју припојеном ФНРЈ по Уговору о миру са Италијом, министар унутрашњих послова Александар Ранковић, у сагласности са министром иностраних послова Станојем Симићем, потписао је 15. децембра 1947. године „Правилник о опцији лица са подручја припојеног Федеративној Народној Републици Југославији по Уговору о миру с Италијом“.¹⁷ У члану 1 наведено је да изјаву о опцији даје заинтересовано лице пред извршним одбором среског, односно градског народног одбора на чијем подручју има пребивалиште, а уколико овог нема, наводи боравиште на дан када изјаву даје. Лица која нису имала ни пребивалиште ни боравиште на територији ФНРЈ требало је да дају изјаву о опцији пред најближим дипломатско-конзуларним представништвом ФНРЈ. У члану 2 наведено је да изјава о опцији може да се поднесе писмено или усмено у записник. Државни орган који прима изјаву о опцији био је дужан да утврди идентитет лица које даје изјаву и овери истинитост његовог потписа. У члану 3 прописано је да се изјава о опцији даје у два истоветна примерка и садржи: породично, очево и рођено име, датум и место рођења оптанта, затим место становања, изјаву у ком је месту 10. јуна 1940. имао пребивалиште на подручју припојеном ФНРЈ по Уговору о миру са Ита-

15 Исто.

16 Исто.

17 ДАМСП, ПА, 1947, ф. 54, бп. 425762; Maruša Zagradnik, „Optiranje za italijansko državljanstvo s priključenega ozemlja“, *Prispevki za novejšo zgodovino* 1-2/1996, 96.

лијом, као и да је на дан 15. септембра 1947, када је ступио на снагу Уговор о миру са Италијом, био италијански држављанин. Изјава о опцији требало је да садржи и изјаву да је говорни језик оптанта италијански, као и имена и датум рођења деце млађе од 18 година на коју се протеже опција. Документа која је оптанта морао да поднесе као доказ чињеница наведених у изјави о опцији била су прописана у члану 4 Правилника: извод из матичне књиге рођених и уверења којима се потврђује тачност докумената наведених у члану 3. У члану 4 одређено је да уверење из тачке 2 и 4 треба да издаје извршни одбор, односно извршни орган месног (градског) народног одбора, а уверење из тачке 3, извршни одбор среског (градског) народног одбора на чијем подручју је оптанта имао пребивалиште на дан 10. јуна 1940. У случају да ови докази нису били поднети уз изјаву о опцији, државни орган који је примао изјаву требало је да одреди рок у коме ће они бити поднети. Лица која су изјаву о опцији давала пред дипломатско-конзуларним представништвом ФНРЈ могла су поднети италијански пасош. Правилником је било прописано да се, након утврђивања истинитости навода датих у изјави о опцији, изјава доставља републичком министру унутрашњих послова, који је био овлашћен да донесе решење о изјавама о опцији. Уколико су били испуњени законски услови за оптирање, издавано је писмено решење у коме се констатује да лице које је оптирало, као и малолетни чланови породице, на основу Уговору о миру са Италијом није стекло право на југословенско држављанство. Уколико није било законских услова за опцију, изјава би била одбијена уз образложење у форми писаног решења. Против овог решења заинтересовано лице могло је поднети жалбу влади народне републике у року од 14 дана од дана пријема решења, а надлежност за решавање жалбе имало је републичко министарство унутрашњих послова.

Истовремено са утврђивањем начина за оптирање, југословенска влада је имала обавезу да законским актом регулише примену одредби које су наведене у тачки 10 Прилога 14 Уговора о миру са Италијом, а које се односе на пренос имовине лица која оптирају за италијанско држављанство. Овим делом Уговора о миру дефинисано је да пренос личне оптантске имовине, као и пренос имовине различитих установа, треба вршити у складу са споразумом утврђеним између Италије и државе којој је територија уступљена. На иницијативу Министарства финансија ФНРЈ, 28. марта 1947. одржан је саста-
нак којем су присуствовали и представници Министарства иностра-

них послова, Министарства спољне трговине и Министарства рада, а на којем су разматрана различита финансијска питања која су проистацала из недавно потписаног Уговора о миру са Италијом.¹⁸ Разговарано је и о питањима из Прилога 14 (пренос оптантских фондова и пренос седишта италијанских фирми). Наведеном одредбом Уговора о миру није одређен начин како на уступљеној територији треба поступати са имовином оних лица која на основу овог уговора стичу држављанство Слободне територије Трста. У објашњењу које је Министарство иностраних послова упутило Министарству поморства 29. октобра 1947. године наводи се да је италијански суверенитет над Слободном територијом Трста престао са даном ступања на снагу Уговора о миру.¹⁹ У акту који је потписао начелник 1. регионалног одељења др Јоже Брилеј даље се наводи да се Слободна територија Трста не сматра уступљеном територијом, тако да је ова област од дана ступања на снагу Уговора за југословенску владу страна територија. Навео је да због тога обавезе које Југославија има према држављанима Слободне територије Трста нису исте као обавезе које има према Италији на основу члана 19 Уговора о миру и да са имовином држављана Слободне територије Трста на југословенској територији треба поступати као са сваком страном имовином. Будући да Уговором о миру са Италијом није било предвиђено да становници територије уступљене Југославији могу да оптирају за Слободну територију Трста, став Министарства је био да се на имовину оних лица која би се преселила или се тамо већ налазе не могу применити одредбе тачке 10 Прилога 14 Уговора о миру, већ да ту имовину треба сматрати страном имовином. Питање трансфера оптантских фондова разматрано је 4. новембра 1947. на састанку у Министарству иностраних послова, којем су присуствовали представници Народне банке, Привредног савета, Министарства финансија и Уреда за заштиту југословенских интереса у иностранству.²⁰

На основу договора са представником Председништва ФНРЈ на састанку одржаном у Министарству иностраних послова, Владимир Велебит је потписао акт који је 18. новембра 1947. послат Председништву и у коме се предлаже да Председништво затражи од владе НР Хрватске и владе НР Словеније да хитно сакупе и доставе Министарству податке у вези са финансијским питањима која произилазе

18 АЈ, Председништво владе ФНРЈ (50), Међународни односи, 62-174.

19 ДАМСП, ПА, 1947, ф. 54, бр. 412287.

20 АЈ, Председништво владе ФНРЈ (50), Међународни односи, 62-213.

из Уговора о миру са Италијом.²¹ Владе ових двеју република требало је да доставе податке о предузећима и друштвима на припојеном подручју која су у целини или делом власништво оптаната, као и податке о њиховим покретним стварима (покућство, занатски уређаји, залихе робе) и некретнинама које нису биле обухваћене аграрном реформом. Министарство иностраних послова тражило је да у свим овим случајевима посебно треба навести да ли је наведена имовина конфискована судском пресудом и на основу ког закона, односно да ли је конфискована неком другом судском или административном одлуком и по ком основу. Министарство рада ФНРЈ је доставило 18. октобра 1947. године нацрт одредаба које би по питању права из социјалног осигурања требало да уђу у декларацију намењену оптантима југословенског држављанства по Уговору о миру са Италијом.²²

Након доношења законског акта којим је омогућено оптирање, југословенска и италијанска влада су наставиле да решавају питања која је било неопходно регулисати како би лицима која оптирају било омогућено да остваре своја права. Регулисање права оптаната који су били на одслужењу казне у Југославији и Италији захтевало је договор двеју страна. Југословенско министарство иностраних послова намеравало је да од италијанске владе затражи да управе казних завода и логора у Италији обавесте затворенике у казним заводима о прописима члана 20 Уговора о миру и онима који то желе омогуће да поднесу молбу југословенском посланству. У очекивању италијанског захтева за реципрочним мерама, Лазар Латиновић је 27. децембра 1947. од Министарства унутрашњих послова тражио сагласност на предлог да југословенска влада преузме обавезу на основу које би и она требало да учини исто у вези са италијанским затвореницима у складу са чланом 19 Уговора о миру са Италијом.²³ Навео је да промене у држављанству не би саме по себи обавезале ни италијанску ни југословенску владу да ослободе те људе из затвора док им не истекне казна, али би држава чији су држављани добила право на заштиту њихових интереса. Начелник 4. одељења Н. Оцокољић доставио је Министарству иностраних послова 14. јануара 1948. сагласност Министарства унутрашњих послова на предлог мера којима је требало омогућити да затвореници поднесу изјаве за стицање држављанства на основу чланова 19 и 20 Уго-

21 ДАМСП, ПА, 1947, ф. 54, бр. 423157.

22 ДАМСП, ПА, 1947, ф. 54, бр. 420787.

23 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 65, бр. 427107.

вора о миру са Италијом.²⁴ Након што је о томе постигнут договор са италијанском владом, југословенско министарство унутрашњих послова одобрило је 5. фебруара 1948. да они који у затвору оптирају могу да се одрекну могућности да остану на југословенској територији и да се након давања изјаве о оптирању морају одмах иселити у Италију.²⁵ У периоду од 7. априла 1948, када је у Риму извршена размена декрета о помиловању, до краја 1950. међу 126 помилованих лица која је Југославија изручила Италији било је 78 оптаната, од тога њих 38 из НР Словеније.²⁶

Питање преноса оптантских добара показало се као најсложеније, због чега је италијанска влада средином јануара 1948. предузела рестриктивне мере и забранила издавање виза члановима југословенске комисије за реституцију.²⁷ Уочени проблеми довели су до тога да је италијанска влада покренула иницијативу за формирање међувладиног тела. Италијански посланик Енрико Мартино (Enrico Martino) пренео је 2. фебруара 1948. Велебиту захтев своје владе да се образује мешовита комисија која би у складу са члановима 10 и 12 Прилога 14 Уговора о миру регулисала питање оптантске имовине.²⁸ Иако је указао да таква комисија није предвиђена Уговором о миру, Велебит је прихватио да југословенска страна размотри предлог о формирању неформалне мешовите радне групе која би из радила споразум о трансферу оптантске имовине. Након што је Југославија одлучила да прихвати италијански предлог, Министарство иностраних послова упутило је инструкцију посланику у Риму Младену Ивековићу да Италијанима саопшти која питања југословенска влада жели да расправља истовремено са питањем преноса оптантске имовине.²⁹ Италијанско посланство доставило је нотом од 18. марта 1948. списак чланова делегације за преговоре о прено-

24 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 65, бр. 41514.

25 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 65, бр. 43494.

26 Zagradnik, „Optiranje za italijansko državljanstvo“, 102; ДАМСП, ПА, 1948, ф. 65, бр. 49376.

27 ДАМСП, ПА, 1947, ф. 65, бр. 4763, Разговор члана Правног савета Министарства иностраних послова др Ладислава Сërба са саветником италијанског посланства у Београду Тасонијем (Tassoni) 16. јануара 1948.

28 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 65, бр. 48499.

29 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 74, бр. 47745. - Била су то питања цивилних и војних пензија, преноса обавеза друштава социјалног осигурања, деоба железничког возног парка, деоба архива и питање двовласништва. АЈ, Председништво владе ФНРЈ (50), Међународни односи, 62-248.

су оптантске имовине.³⁰ Посланик Ивековић је 11. јуна 1948. јавио да италијанска делегација за преговоре о оптантској имовини „полази следеће недеље“.³¹ Италијанско посланство је нотом од 16. јуна 1948. доставило југословенском министарству иностраних послова списак чланова италијанске делегације.³² У делегацији су били опуномоћени министар Гаetano Векиоти (Gaetano Vecchiotti), који је био на њеном челу, затим његов заменик генерални конзул Гвидо Романо (Guido Romano) и још девет чланова. Министарство иностраних послова ФНРЈ је имена чланова југословенске делегације за преговоре о оптантској имовини и осталим питањима о којима су се сагласиле две владе доставило нотом од 23. јуна 1948.³³ На челу југословенске делегације био је Јоже Брилеј, његови заменици су били Славко Стојковић и Дарко Чернеј, а делегација је имала још десет чланова. Први састанак по питању оптантске имовине одржан је 21. јуна, уз присуство представника југословенских министарстава за рад, саобраћај, финансије, спољну трговину, иностране послове и јавног тужиоца ФНРЈ.³⁴ Основу за преговоре представљао је југословенски Предлог закона о ликвидацији италијанске имовине, на који је посланик Мартино 21. априла дао начелну сагласност.³⁵ Као резултат београдских преговора 18. августа 1948. парафиран је „Споразум између ФНРЈ и Италије о преносу покретних добара оптаната“.³⁶ На основу размене писама између југословенског и италијанског шефа делегације, примена одредби споразума требало је да почне одмах, а најкасније до 25. августа.³⁷ Споразумом нису били обухваћени предмети који су били саставни део индустријских, трговачких или пољопривредних предузећа.³⁸ Уколико је оптант желео да изнесе предмете од злата који су у породичној употреби, требало је да тражи дозволу од Савезног министарства финансија (члан 2), док је за предмете историјске и културне вредности била потребна дозвола Комитета за културу и уметност (члан 2).

30 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 74, бр. 47745.

31 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 75, бр. 415778.

32 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 74, бр. 416471.

33 Исто.

34 Исто.

35 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 65, бр. 427914.

36 Додатак *Службеног листа ФНРЈ*, бр. 13/1956; *Zagradnik*, „Optiranje za italijansko drzavljanstvo“, 103–106.

37 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 75, бр. 422064.

38 АЈ, Председништво владе ФНРЈ (50), Међународни односи, ф. 62, 62–305.

Разговоре о регулисању начина на који ће бити транспортована оптантска имовина и о регулисању трошкова за транспорт, покренуло је италијанско посланство 14. маја 1948. у форми промеморије.³⁹ Након разматрања италијанског предлога, Министарство иностраних послова одговорило је 10. јуна 1948. да је југословенска страна сагласна са тим да обезбеде превоз оптаната и њихове имовине из Југославије у Италију, као и да прихвата да се обрачун трошкова врши путем пограничног кредита, али да је најцелисходније да се, до закључења споразума по том питању, задужење врши у швајцарским францима.⁴⁰ Упркос постигнутој начелној сагласности, југословенска и италијанска управа железница нису могле да се договоре око начина исплате и валуте у којој би трошкови били плаћени. Проблеми су отклоњени тек када су италијанске железнице потврдиле да су сагласне да југословенским железницама исплаћују трошкове преко текућег рачуна отвореног између две управе железница, о чему је југословенско министарство иностраних послова обавештено 6. октобра 1948.⁴¹

У Београду је 30. августа 1948. парафиран и „Споразум о преносу оптантских фондова“.⁴² Народна банка ФНРЈ је отворила динарски рачун у корист банке *Ufficio italiano dei cambi*, а оптанти су на тај рачун полагали своја средства. Приликом одласка оптант је могао да купи преко Народне банке ФНРЈ до 30.000 лира на своје име, као и по 10.000 лира за сваког малолетног члана своје породице, али да тај збир не прелази 30.000.⁴³

Спровођење потписаних споразума није протицало без проблема. Помоћник министра иностраних послова Владо Поповић тражио је 17. септембра 1948. од Министарства унутрашњих послова да достави тачан списак лица којима је признато својство оптанта, како би Министарство иностраних послова могло да контролише да ли се међу одштетним захтевима за имовину налазе и захтеви неоптаната.⁴⁴ Италијанска делегација на преговорима у Београду предала је 23. септембра 1948. промеморију југословенској страни у којој је наведено, у вези са питањем примене Прилога 14 Уговора о миру са

39 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 75, бр. 413040.

40 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 75, бр. 415190.

41 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 75, бр. 425913.

42 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 75, бр. 423252.

43 *Zagradnik*, „Optiranje za italijansko državljanstvo“, 106.

44 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 75, бр. 424304.

Италијом, да су извесни оптантти тих дана били у немогућности да измире последње дажбине услед немања ликвидног новца и да су због тога били спречени да оптирају.⁴⁵ У промеморији се подсећа да су, према члану 6 Споразума о преносу покретне имовине оптаната, они који нису измирили своје дугове и дажбине према држави могли бити спречени да пренесу своју покретну имовину, али не и да оптирају. На основу тога италијанска делегација је формулисала захтев да југословенска влада објави упутства у којима би било објашњено да оптант који није измирио дугове и порезе на уступљеној територији може увек да оптира, а да ће надлежна власт одлучити да ли до стварања услова за несметан пренос, његову покретну имовину треба задржати или дозволити пренос уз неку гаранцију. У одговору југословенске делегације од 30. септембра негира се да југословенске власти онемогућавају оптирање због неплаћеног пореза.⁴⁶ Ипак, Јоже Брилеј је потписао акт који је 5. октобра 1948. упућен Министарству финансија са молбом да се оптантима, било да су платили порез или нису, омогући одлазак, а да се одношење покретне имовине дозволи или да се остави као гаранција за измирење дугова према држави.⁴⁷ Истог дана, југословенска делегација је о овом потезу Министарства иностраних послова промеморијом обавестила италијанску делегацију.⁴⁸

У складу са инструкцијом Министарства иностраних послова, Савезно министарство финансија упутило је инструкцију министарствима финансија НР Словеније и НР Хрватске 14. октобра 1948. у којој је наведено да порез оптантима треба наплатити првенствено од њихове покретне имовине, али уколико она није довољна за подмиривање пореза, наплата преосталог дуга има се подмирити од непокретне имовине коју оптант има на југословенској територији.⁴⁹ У акту је напоменуто да се ни у ком случају не може спречавати одлазак оптаната у Италију због тога што нису измирили порез и остале јавне дажбине према држави.

Током октобра, новембра и децембра 1948. настављени су разговори о питањима оптаната, али се на преговорима у Београду није ништа решавало. У циљу постизања бољих преговарачких по-

45 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 75, бр. 424486.

46 Исто.

47 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 75, бр. 424846.

48 Исто.

49 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 75, бр. 427183.

зиција, уз међусобне оптужбе за застој у преговорима, обе стране су настојале да проблеме оптаната решавају заједно са другим питањима (репарације, реституције, риболов). Главни аргумент са италијанске стране било је указивање на сложеност питања оптирања, посебно питање некретнина, и да због тога није било довољно времена за њихово решавање пре завршетка рока за опције.⁵⁰ Министарство иностраних послова обавестило је 15. новембра 1948. Министарство унутрашњих послова да је италијанска влада одлучила да због југословенског одбијања да продужи рок за подношење опција, заштиту права становника припојених подручја да сачувају италијанско држављанство оствари изван билатералних и директних односа између две земље.⁵¹ Током децембра 1948. и јануара 1949, у Београду и Риму, југословенске и италијанске делегације водиле су паралелне разговоре о различитим питањима. Напретка у вези са питањем оптаната није било, већ су настављене међусобне оптужбе за одлагање преговора.

У Риму су 21. октобра 1949. почели југословенско-италијански преговори о свим економским питањима која су произилазила из Уговора о миру.⁵² На дневном реду била су и питања у вези са извршењем споразума о покретној оптантској имовини. Шеф југословенске делегације био је др Јоже Брилеј.

Поред проблема приликом усвајања нормативног оквира којим је требало да буде регулисани статус и права оптаната, у пракси је било проблема у вези са применом усвојених решења.⁵³ На основу података којима је располагало југословенско министарство за новоослобођене крајеве, од 15. септембра 1947. до 15. септембра 1948. предато је, без опција које су предате у иностранству, 32.417 изјава о опцији, које су обухватиле 44.896 особа, а од којих је Италијана било 26.509, а Хрвата или Словенаца 18.387 (радника 7.134, сељака 3.006, а остали разних професија). Одбијено је око 12.000 молби, што значи да је требало иселити око 32.000 оптаната.⁵⁴ У периоду од 15. септембра 1947. до 17. новембра 1948. југословенском посланству

50 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 65, бр. 427911, Разговор Брилеја са Романом 1. октобра 1948. године.

51 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 75, бр. 428870.

52 АЈ, Председништво владе ФНРЈ (50), Међународни односи, ф. 62, 62-377.

53 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 75, досије 13, цео досије докумената о одбијању опција од 15. септембра 1948. до краја године, различити проблеми око трансфера оптантске имовине, пуно вербалних нота о разним питањима у вези са оптантима.

54 АЈ, Председништво владе ФНРЈ (50), Кабинет Едварда Кардеља, 50-3-7, 3-1095.

у Риму поднето је 18 опција за италијанско и 19 за југословенско држављанство, док је у истом периоду југословенски конзулат у Милану примио 827 опција за италијанско држављанство и 61 за југословенско.⁵⁵ Ови захтеви су углавном одбијени као неосновани. Према истраживањима које је спровела др Невенка Троха, на подручју прикљученом НР Словенији, до краја 1947. године опцијске изјаве дало је 16.389 особа и 5.970 њихових малолетних чланова породице.⁵⁶ Власти НР Словеније су након окончања свих процедура одбиле 1.027 захтева Словенаца. У различитим фазама признавања права на опције било је пуно одбијања и до краја 1950. на подручју НР Словеније донето је 4.310 негативних одлука.⁵⁷ Аутохтоних Италијана на подручју које је 1947. прикључено НР Словенији није било, већ су захтеве за опцију подносили Словенци који су желели да се преселе у Италију и да на тај начин реше своје проблеме.⁵⁸ Они су предавали захтеве за опцију и изјављивали да је њихов говорни језик италијански. До краја 1950. од укупно 13.239 поднетих пријава за прихватање опција, прихваћено је 6.825 док је 4.303 одбијено.⁵⁹ Други захтеви су били на чекању, док су критеријуми за оптирање значајно промењени. Међу Словенцима који су тражили право на опцију било је пуно жена које су у браку са Италијанима.⁶⁰ Није био занемарљив број оних Словенаца који су се одселили или побегли из подручја прикључених Италији. Приликом прихватања ових захтева за опције југословенске власти су биле ригорозне, тако да су многи људи одбијени, а у првом периоду скоро сви. Било је и случајева да су приморски Словенци подносили захтев за опцију а касније се предомислили и поништавали.⁶¹ Из крајева који су Уговором о миру припали Југославији у Зону А Слободне територије Трста 1951. доселило се 5.587 оптаната, док је 1952. досељено 78 оптаната.⁶²

Током разговора са Беблером, 9. јуна 1948. године, посланик Мартино се жалио на праксу југословенских власти које решавају молбе оптаната и предао списак случајева када је једним члановима

55 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 75, бр. 547548.

56 Nevenka Troha, „Optanti za italijansko državljanstvo z območja priključenega Sloveniji leta 1947“, *Prispevki za novejšo zgodovino* 2/1997, 360.

57 Исто.

58 Исто, 367.

59 Zagradnik, „Optiranje za italijansko državljanstvo“, 97.

60 Troha, „Optanti za italijansko državljanstvo“, 369.

61 Исто, 367.

62 ДАМСП, ПА, 1954, ф. 91, бр. 41958

исте породице молба за оптирање уважена а другим члановима одбијена.⁶³ Као посебне је навео случајеве сестара Беача (Beaccia), од којих је једној одобрено оптирање а другој одбијено, и породице Бенковић у којој је одобрено свим члановима породице осим оцу. Разговор са Брилејом 10. јула 1948. Martino је искористио да још једном укаже на грешке југословенских народних одбора уз тврдњу да они немају јединствене инструкције и сваки одбор ради на свој начин.⁶⁴ Критике на рачун рада југословенских комисија за опције имало је и Министарство за новоослобођене крајеве. Тако се у Извештају о стању у Истри и Словенском приморју од 5. јуна 1949. наводи да се комисије које су радиле на том питању нису превише уносиле у проблем, те су често пуштале децу у Италију а родитеље задржавале, или обратно.⁶⁵ Сдруге стране, често су одбијане молбе за опцију појединих старијих људи који нису имали никога и којима се није могло јасно доказати да су пореклом Хрвати или Словенци. Такви незадовољници обраћали су се Министарству за новоослобођене крајеве и молили да им се омогући одлазак у Италију. Министарство за новоослобођене крајеве је реаговало у таквим случајевима и са Министарством унутрашњих послова НР Хрватске настојало да се исправе грешке и жалбе позитивно реше како би оптантско питање што пре било закључено.

Када су молбе за оптирање и биле прихваћене, прикупљање нових података за издавање излазних виза правило је велике проблеме оптантима. Типичан случај десио се када је 12. септембра 1948. у Задар стигао италијански пароброд „Карлуча Виола“ (Carluccia Viola), који је требало да укрца 300 оптаната.⁶⁶ Локалне власти су постигле договор са командантом брода о времену укрцавања и испловљавања, али је на крају отпутовало само 39 особа јер остали нису прибавили излазне визе. Међу проблемима било је и нерегулисано питање да ли италијански оптанти имају право да са собом понесу плодове са земљишта која су поседовали као аграрни интересенти. Пошто Котарска аграрна комисија у Поречу није имала јединствен став са Обласном комисијом за аграрну реформу и колонизацију у Пазину, ово питање је преко Председништва владе НР Хрватске 27. септембра 1948. стигло на решавање у Министарство

63 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 65, бр. 428948.

64 Исто.

65 АЈ, Председништво владе ФНРЈ (50), Кабинет Едварда Кардеља, 50-3-7, 3-1095.

66 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 75, бр. 599159.

иностраних послова.⁶⁷ Помоћник министра Владо Поповић одговорио је Председништву владе НР Хрватске 8. октобра 1948. да су и оптанти, док се налазе на територији Југославије, дужни да понуде на откуп део производа, али да је оно што им преко тога остане њихово законито власништво и да имају право да пренесу те намирнице уколико оне не прелазе нормалне домаће залихе.⁶⁸

Наводни покушаји онемогућавања оптаната да у законском року уложи жалбу на негативну одлуку о опцији били су разлог због кога је 15. септембра 1948. италијанско посланство протестовало код Министарства иностраних послова.⁶⁹ Министарство унутрашњих послова ФНРЈ обавестило је Министарство иностраних послова 24. септембра 1948. да је Министарство унутрашњих послова НР Хрватске до тог тренутка решило укупно 2.112 жалби на решења којима нису уважене опције, од чега је одбијено 1.469, а прихваћено 468.⁷⁰ Италијански посланик Мартино је током разговора са помоћником министра иностраних послова Леом Матесом 25. новембра 1949. подсетио на раније ноте и разговоре и тражио убрзање и повољнији однос у вези са решавањем оптантских молби и жалби на постојећа негативна решења.⁷¹ Матес је рекао да ће се убрзати молбе које долазе из Италије и да југословенска влада неће присиљавати људе који живе у Италији да задрже југословенско држављанство.

Подударност ставова током разговора и консултација које су југословенски и италијански представници имали од септембра 1950. довела је до потписивања новог споразума о оптантима. Италијанска влада је тражила писмену обавезу о томе да број негативних решења за оптанте који се налазе ван Југославије неће прећи 200, да ће југословенска влада пре доношења коначног решења саслушати аргументе италијанске стране и да ће пристати да јој се дипломатским путем доставе они случајеви у којима је опција одобрена а италијанска влада сматра да се ради о Словенцима или Хрватима.⁷² Матес је 2. октобра 1950. потврдио посланику Мартину да је југословенска влада спремна да писмом потврди сагласност у вези са наведеним италијанским захтевима.⁷³ Договорили су се да се по

67 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 75, бр. 425906.

68 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 75, бр. 425906.

69 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 75, бр. 424412.

70 ДАМСП, ПА, 1948, ф. 75, бр. 425082.

71 АЈ, 836 (КМЈ), I-3-6/338.

72 АЈ, 836 (КМЈ), I-3-b/342.

73 Исто.

свим овим питањима утврди и формулише сагласност у Риму између Ивековића и Зопија. У Риму су 23. децембра 1950. године посланик Ивековић и министар иностраних послова Сфорца потписали „Споразум између ФНРЈ и италијанске републике о уређењу извесних питања која се односе на опције“.⁷⁴ Овај споразум је представљао праву прекретницу у процедури оптирања и њиме је оно продужено до краја марта 1951, у тренутку када су према Уговору о миру рокови за оптирање били прошли.⁷⁵ Истог дана, 23. децембра 1950, у Риму је потписан и „Споразум о преносу фонда оптаната ФНРЈ и владе Републике Италије“.⁷⁶ На састанку са Матесом 22. јануара 1951. Мартини је предложио да рок од 60 дана за опције на основу Споразума о уређењу извесних питања која се односе на опције почне да тече од 1. марта 1951. године.⁷⁷ У току разговора пристао је на Матесов предлог да се уместо тога фиксира да рок истиче 15. априла јер је у Југославији објављено да тај рок почиње. Матес је рекао да ће се Југославија накнадним продуживањем рока изједначити са њиховим роком који почиње 15. фебруара 1951. године. На свој захтев, Мартини је 14. марта 1951. разговарао са Матесом, који га је обавестио да ће у београдским новинама изаћи обавештење о року подношења молби оптаната.⁷⁸

У извештају којим је Министарство иностраних послова 28. априла 1952. обавестило Јосипа Броза да је завршен поступак опције у корист Италије, наводи се да је 15. априла 1951. истекао рок за подношење изјава о опцији и да је југословенска влада тиме испунила своје обавезе из Уговора о миру.⁷⁹ Југословенским властима поднето је укупно 131.252 изјаве о опцијама. Од тога је уважено 110.630, док су 20.622 изјаве одбијене у складу са одредбама Уговора о миру. У оквиру извршења споразума од 23. децембра 1950. ревидирано је 10.403 раније донета негативна решења и тим лицима је омогућено да оптирају. Од укупно 79.190 захтева поднетих из иностранства,

74 Додатак *Службеног листа*, бр. 12/1956.

75 *Zagradnik*, „Optiranje za italijansko drzavljanstvo“, 97.

76 Додатак *Службеног листа*, бр. 9/1957.

77 АЈ, 836 (КМЈ), I-3-b/347.

78 АЈ, 836 (КМЈ), I-2-d/81.

79 АЈ, 836 (КМЈ), I-3-d/89.

уважено је 79.036, док је поводом 154 захтева италијанска влада обавештена да опције нису правно засноване.

Питање оптаната остало је једно од отворених питања у југословенско-италијанским односима током наредних година. Мартино је 10. јуна 1952. пренео Матесу информације о разговору свог секретара са југословенским конзуларним одељењем о питању опција.⁸⁰ Тада је италијанској страни речено да још није моменат да се дипломатским путем расправљају преостали случајеви опција, јер поступак није још завршен и „постоји призив на јавног тужиоца“. У вези са тим, италијанском посланству је саветовано да одложи даљу предају листа са подацима у прилог молби одбијених оптаната.

Извори и литература

Необјављени извори

- Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије. Политичка архива.
- Архив Југославије: Фонд 50, Председништво владе ФНРЈ; Фонд 836, Кабинет маршала Југославије.

Објављени извори

- *Balkanski ugovorni odnosi 1976–1996, Dvostrani i višestrani međunarodni ugovori i drugi diplomatski akti o državnim granicama, političkoj i vojnoj saradnji, verskim i etničkim manjinama*, III tom (1946–1996), ur. Momir Stojković. Beograd: Službeni list SRJ, 1999.
- *Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, 1947, II, ur. Vladimir Milovanović. Beograd: Jugoslovenski preglad, 1986.
- Додатак *Службеног листа ФНРЈ*, бр. 13/1956.
- Додатак *Службеног листа*, бр. 12/1956.
- Додатак *Службеног листа*, бр. 9/1957.
- Указ о ратификацији Уговора о миру са Италијом. *Службени лист ФНРЈ*, 29. август 1947, 1001–1085.

Литература

- Bogetić, Dragan i Bojan Dimitrijević. *Trašćanska kriza 1945–1954. Vojno-politički aspekti*. Beograd: ISI, 2009.

80 AJ, 836 (KMJ), I-3-b/350.

- Darovec, Darko and Anton Gosar. „Borders in Istria“. *Borders in Southeastern Europe: Culture and Politics between the 18th and 21st Century*, ed. Dušan Nećak, 21–40. Ljubljana: University of Primorska, University of Ljubljana, 2004.
- Dukovski, Darko. „Saveznička vojna uprava (*Allied Military Government*) u Puli 1945–1947“. 1945. *крај или нови почетак?*, уредник Зоран Јањетовић, 403–447. Београд: Институт за новију историју Србије, Музеј жртава геноцида, 2016.
- Duroselle, Jean-Baptiste. *Le conflit de Trieste 1943–1954*. Bruxelles: Editions de l'Institut de sociologie de l'Université libre de Bruxelles, 1966.
- Jeri, Janko. *Tržaško vprašanje po Drugi svetovni vojni, (tri faze diplomatskega boja)*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1961.
- Kostić, Uroš. *Oslobođenje Istre, Slovenačkog primorja i Trsta 1945. Ofanziva jugoslovenske IV armije*. Beograd: Vojnoistorijski institut, 1978.
- Milkić, Miljan. *Tršćanska kriza u vojno-političkim odnosima Jugoslavije sa velikim silama 1943–1947*. Beograd: INIS, 2012.
- Novak, Bogdan C. *Trieste 1941–1954, the Ethnic, Political and Ideological Struggle*. Chicago–London: The University of Chicago Press, 1970.
- Pupo, Raoul e Roberto Spazzali. *Foibe*. Milano: Bruno Mondadori, 2003.
- Pupo, Raoul. *Il lungo esodo. Istria: le persecuzioni, le foibe, l'esilio*. Milano: BUR, 2006.
- Rumici, Guido. *Infoibati. I nomi, i luoghi, i testimoni, i documenti*. Milano: Mursia, 2002.
- Troha, Nevenka. „Optanti za italijansko državljanstvo z območja priključenega Sloveniji leta 1947“. *Prispevki za novejšo zgodovino* 2/1997, 359–369.
- Zagradnik, Maruša. „Optiranje za italijansko državljanstvo s priključenega ozemlja“. *Prispevki za novejšo zgodovino* 1–2/1996, 95–107.

Summary

Miljan Milkić

Yugoslav-Italian Negotiations on Resolving the Issue of Minorities' Option after the Second World War

Abstract: This article represents an analysis of the negotiation process between the Yugoslav and Italian governments regarding the resolution of minorities' option questions. The author points out to the problems that have accompanied the implementation of the agreements. The article includes the findings based on documents from the Diplomatic Archive of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia, the Archives of Yugoslavia, published legislative documents and corresponding literature in Slovenian language.

Key words: Federal People's Republic of Yugoslavia, Italy, Treaty of Peace with Italy, population, minorities' option

The signing of the Treaty of Peace with Italy on 10 February 1947 did not bring the expected solution to the critical issues between Yugoslavia and Italy. The two governments accepted the provisions of the Treaty, but continued to lead foreign policy that disturbed the good relations. The Treaty of Peace decisions regulated the basis for the restoration of political, economic and cultural relations between Yugoslavia and Italy. Article 19 and Article 20 of the Treaty of Peace contained the basis for the regulations which would enable relocation of population from one country to another. On the basis of the Treaty of Peace, two governments continued to address issues that had to be regulated in order to provide the rights for opting persons. The main issues to be solved were the tax exemption for opting requests, granting exit visas for optants, covering the costs for their transportation, transfer of the optants' property, the procedure for opting in prison. Many observed problems made the Italian government launch an initiative for the establishment of an intergovernmental commission that would deal with regulation of optant issues. During the negotiations, both governments tried to stipulate conditions for resolving other critical issues. Beside the problems during the adaptation of normative framework for regulation of status and rights for minorities' options, there were also problems with the implementation of the adopted solutions. Significant

progress was made on December 23, 1950 when the Agreement on the regulation of certain opting issues was signed in Rome. However, in the coming years partial cases continued to cause problems in the Yugoslav-Italian relations.

Издавач
Институт за новију историју Србије, Београд
Трг Николе Пашића 11

Прелом текста
Ђорђе Секерезовић

Штампа
Colorgrafx

Тираж
200 примерака

На основу мишљења Министарства просвете, науке и технолошког
развоја Републике Србије, часопис *Токови историје*
ослобођен је плаћања општег пореза на промет.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

93/94

ТОКОВИ историје : часопис Института за
новију историју Србије = Currents of history :
journal of the Institute for Recent History
of Serbia / главни и одговорни уредник
Слободан Селинић. - 1993, бр. 1/2-
. - Београд : Институт за новију историју
Србије, 1993- (Београд : Colorgrafx). - 24 cm

Три пута годишње. - Је наставак: Tokovi
(Beograd) = ISSN 0354-1223
ISSN 0354-6497 = Tokovi istorije
COBISS.SR-ID 44343042